

HISTORISK TIDSKRIFT  
(Sweden)

123:2 • 2003

# Finns det minimikrav och optimumnormer också när det gäller den historiska syntesen?

*Av Lars Magnusson*

I en numera klassisk uppsats från 1981, först publicerad på engelska i *Scandinavian Journal of History*, tillämpade Rolf Torstendahl begreppsparet "minimikrav och optimumnormer" för att teckna huvudlinjerna i den svenska historiografiska utvecklingen under 1900-talet och i synnerhet för att till viss del revidera den gängse bilden av den Weibullska skolan.<sup>1</sup> Syftet med denna uppsats är att något försöka resonera kring behovet av minimikrav och optimumnormer också när det gäller den historiska syntesen. För bara några decennier sedan ansågs det snarast demeriterande och knappast värdigt den seriöse akademiske historikern att skriva syntetiska historieverk – löst definierat som försök att skriva en epoks historia eller ge en sammanvävd och hel beskrivning av ett större historiskt omvandlingsförlopp. Hur mycket har inte hänt sedan dess. Marknaden är idag välförsedd med syntetiska historieverk. Det skrivs mängder av översikter med siktet inställt på läroboksmarknaden. I Peter Englunds efterföljd har det till och med blivit *comme il faut* att skriva synteser utan att enbart snegla på denna marknad. Ett sentida exempel är den kritikerrosade *Jarlens tid* (2002), skriven av den ytterst produktive Dick Harrison, eller för några år sedan Lars Olof Larssons *I Kalmarunionens tid* (1997). I mitt eget ämne – ekonomisk historia – vill jag bara nämna min egen *Sveriges ekonomiska historia* (1996 och senare upplagor) samt Lennart Schöns *En modern svensk ekonomisk historia* (2000), som båda används som läroböcker men som ändå inte enbart tillkommit i detta syfte. Här blir synte-

1. Rolf Torstendahl, "Minimikrav och optimumnormer i svensk historieforskning 1920–1960", i Rolf Torstendahl & Thorsten Nybom, *Historievetenskap som teori, praktik, ideologi*, Stockholm 1988.

Lars Magnusson, f 1952, är professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet och forskningsledare vid Arbetslivsinstitutet. Bland senare böcker kan nämnas *Sveriges ekonomiska historia* (1996 och senare upplagor), *Merkantilism* (2000) och *Äran, korruptionen och den borgerliga ordningen* (2001).

Adress: Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet, Ekonomikum, Box 513, 751 20 Uppsala

E-post: lars.magnusson@ekhist.uu.se

sen även något annat och mer än enbart en sammanfattning av tidigare forskning och/eller en teckning av konfliktytorna och skiljelinjerna i forskningsfronten. Syftet är snarare att försöka lansera egna teoretiska synsätt och låta sådana avgöra urvalet av stoff och upplägningen i stort.

Slutligen måste återkomsten av den historiska biografin ses som ett tecken på ett uppsving för den historiska syntesen. Under en tid då "folkets historia" stod i förgrunden och historievetenskapen sysslade med att samla massdata var denna genre illa sedd. Men så inte längre. Under senare tid har historiker som Lars-Olof Larsson, Dick Harrison, Göran Rystad, Gunnar Wetterberg – och för den delen också den uppsaliensiske idéhistorikern Gunnar Eriksson i sin magnifika biografi över Olof Rudbeck – i sina biografier visat att de haft ett mycket vidare syfte än att bara skriva personhistoria. De representerar alla moderna försök att via en intressant historisk personlighets liv och öden teckna den historiska processens olika sidor och komplexa skeenden. Inte sällan finner vi här den explicita ambitionen att försöka väva samman politiska, sociala, kulturella och ekonomiska faktorer. Den historiska personligheten sätts in i sitt tidsmässiga, sociala och kulturella sammanhang. Förklaringarna till hans eller hennes – den kvinnliga historiska biografin lyser dock tyvärr nästan helt med sin frånvaro – agerande förläggs på samhällsnivå.

Uppsvinget för den historiska syntesen i vid mening gör det ytterst angeläget att diskutera de kriterier och krav som man kan ställa på den historiska syntesen i ett vetenskapligt perspektiv. I den populärvetenskapliga syntesen återfinner man ofta brasklappen att författaren inte eftersökt att vara "objektiv" – utan att närmare gå in på vad detta skulle innebära – utan bara velat ge sin personliga bild av historien, en viss epok eller en intressant historisk personlighet. I en mera vetenskapligt inriktad syntes kan man knappast nöja sig med detta. På samma sätt som när det gäller den historiska monografin eller den vetenskapliga uppsatsen vilken uppställer en frågeställning som man försöker svara på måste den vetenskapligt präglade syntesen utmärkas av en viss form av regeltillämpning. Det som kännetecknar en vetenskaplig text och framställning är förstås utgångspunkten i klart formulerade regler som följs av de vetenskapligt tränade författarna. Det måste vara regler som eftersträvas och tillämpas av alla och kring vilka det råder en hög grad av konsensus. Kravet på intersubjektivitet måste alltså vara någorlunda uppfyllt. Det historiska seminariets medlemmar måste kunna komma fram till ett samstämmigt omdöme om att en viss framställning uppfyller kraven på ett gott vetenskapligt arbete. Trots olika kunskapsintressen och teoretiska perspektiv skall det

åtminstone i princip kunna gå att nå enighet om huruvida det historiska hantverkets minimikrav – för att tala med Rolf Torstendahl – kan sägas ha uppfyllts eller inte. Poängen är att historisk vetenskap – liksom all annan vetenskap – är en kunskapsform, i detta fall om det förflutna. Den förutsätter en systematisk och regelstyrd kunskapsinhämtning. All vetenskap bygger på en uppsättning tekniker och metoder vilka skiljer sig åt mellan olika discipliner – men som också har vissa gemensamma drag. Varje vetenskaplig disciplin vinnlägger sig därför om sin särskilda regelsamling. En sådan lärs ut till varje nybörjare i ämnet och upprätthålls i debatt och dialog. Ett grundkrav är alltså att varje arbete med vetenskapliga ambitioner skall vara möjligt att kritisera och förnuftsmässigt ta ställning till. Man kan inte nöja sig med att hävda att "jag tycker så". En rationell diskussion kan bara föras på basis av regler som utövarna är någorlunda överens om. Historieämnets själva livsluft är därför den öppna kommunikationen och det rationella samtalet. Inom ramen för detta samtal kommer de allmänt erkända metoderna och teknikerna till användning. Dessa har förvisso också en historia eftersom de finslipas och förnyas mot bakgrund av nya insikter och ett förändrat kunskapsintresse.

I sin utbildning får den akademiske historikern ett visst mått av träning i vilka regler som gäller för behandlingen av olika typer av källor. På samma sätt finns ett antal mer eller mindre vedertagna regler för hur man skall etablera historiska förklaringar. En skribent som bryter mot dessa kan vänta sig hård kritik från sina kollegor. Det klagas ofta på att i synnerhet sådana "historiska tekniker" – för att tala med den danske historikern Kristian Erslev vars torra manual *Historisk teknik* (1911) gjorde livet surt för tidigare generationer av akademiska historiker – som brukar sammanfattas under beteckningen källkritik numera försummas inom historieämnet. Det må vara så men det är inte min poäng här. Dessutom tror jag, trots försummelserna på detta område under senare tid när det gäller formell utbildning, att det ändå är så att kunskap om källkritiken och hur en god historisk förklaring ser ut traderas i tyst form mellan generationer av historiker. Genom att tillbringa ett antal terminer vid en historisk institution – åtminstone om den har tillräcklig "massa" – socialiseras man till att tillämpa den tysta kunskap som ändå existerar.

När det gäller den historiska syntesen är det dock klenare beställt med klara och entydiga regler för hur en sådan skall se ut för att kunna göra anspråk på vetenskaplighet. Det är förstås oändligt komplicerat att väva samman en rad olika företeelser med syfte att teckna till exempel en hel epok.

Hur skall urvalet av stoffet ske? På vilken nivå skall vi försöka förklara de historiska händelserna? Vilken är egentligen en tids anda? Genom att inkludera händelser och processer på alla olika nivåer och inte kunna isolera ett fåtal variabler som undersöks så blir det oändligt mycket svårare till exempel att förklara historiska skeenden. Vare sig vi tror det eller inte så använder vi historiker ofta oss av principen *ceteris paribus*. Liksom samhällsvetenskaperna i stort isolerar vi och låser fast variabler för att göra det lättare att förklara historiska skeenden. Oavsett om vi är anhängare av Fernand Braudels storslagna heuristiska modell om de olika tiderna eller inte så tänker vi oss gärna att vissa "tider" – särskilt den som Braudel kallade *la longue durée* – förändras så långsamt att de ofta kan uteslutas som bidragande faktorer i förklaringen av enskilda historiska händelser. En syntes som inte systematiskt och principiellt diskuterar inflytandet från ekonomiska, sociala, kulturella och politiska faktorer skapar utan tvivel förutsättning för ett stort mått av godtycke. Återigen ställer vi alltså frågan om kriterier för de faktorer vi tar upp. Vilka anser vi vara viktigare än andra att ta med i framställningen? Vilka urvalsprinciper används? Går det att nå någon samstämmighet kring detta?

Det är förstås en relevant fråga att ställa sig om man verkligen kan tvinga in den historiska syntesen i den tvångströja av tekniker och regler som normalt sett vägleder historieämnet. Kanske får man nöja sig med att syntesen alltid måste förbli någonting subjektivt – ett resultat av en kreativ fantasi som kan stimulera andra "riktiga" historiker till nya frågeställningar och perspektiv. Sedd i ett sådant perspektiv är en vetenskapligt inriktad syntetisk historieskrivning knappast möjlig att hävda. Utan tvivel har också ett sådant synsätt haft värdiga företrädare. Det gäller till exempel giganten Karl Popper som vägrade att kalla det "historieberättande" för "vetenskapligt" som inte tillämpade den logiskt-deduktiva metoden för att fastställa diskreta fakta. I sin berömda stridskrift *The Poverty of Historicism* (1957) hävdade Popper som bekant att samtidigt som historikern måste ha "a point of view" så upphör han samtidigt att vara vetenskaplig i meningen att fastställa fakta utifrån generaliserbara lagar. Att presentera sådana "åsikter" kan förvisso vara av intresse, hävdade han. Men eftersom de aldrig kan vetenskapligt prövas så har de ingenting med vetenskap att göra. Det enda historikern kan göra egentligen är därför att medvetet introducera "a preconceived selective point of view into one's history; that is, to write that history which interest us".<sup>2</sup> Men samtidigt levererade Popper här en betydelsefull brasklapp:

2. Karl Popper, *The Poverty of Historicism*, London 1997 (1957), s 150.

This does not mean that we may twist the facts until they fit into a framework of preconceived ideas, or that we may neglect the facts that do not fit. On the contrary, all available evidence which has a bearing on our point of view should be considered carefully and objectively [...] But it means that we need not worry about all those facts and aspects which have no bearing upon our point of view and which therefore do not interest us.<sup>3</sup>

I Rolf Torstendahls välkända *Historia som vetenskap* (1966) för han ett resonemang kring den historiska syntesen mot en liknande bakgrund. Torstendahl är här genomgående skeptisk inför användandet av begreppet "syntes". Det har "en smula värdeladdad innebörd", är överhuvudtaget ett "värdebelastat ord" och "det tycks inte fylla någon outhärlig funktion".<sup>4</sup> Mot denna bakgrund menar han att syftet för en historia som vetenskap måste vara "att i möjligaste mån rensa bort termen syntes ur historikernas begreppsapparat". Framförallt är det förkastligt att tro att begreppet syntes är ett "vetenskapligt begrepp av samma fixerade innebörd som exempelvis källkritik". Den helhetssyn som syntesen utgör bygger på personliga värderingar och "olika uppfattningar [om] vad som är det betydelsefulla i historien".<sup>5</sup> Torstendahl talar här om historisk "syntes" i flera meningar. Dels gäller det en syntes som avser tidsperspektivet, dels också det rumsliga perspektivet samt till sist kulturperspektivet, det vill säga ett klarläggande av sambandet mellan olika grenar i samhällslivet. Men gemensamt för alla dessa tre varianter är den personliga värdegrunden. Samtidigt hävdar Torstendahl att det inte finns någon speciell syntetisk vetenskap. De regler som historikerna använder sig av (källkritik, förklaringsregler, et cetera) måste gälla även i detta fall. Det är här som problemet med syntes kommer in. Syntesen som skapar sammanhang har utan tvivel stor betydelse för att föra vetenskapen framåt. Den ger underlag för nya frågor och ett förändrat kunskapsintresse. Men kan det urval med vilket syntesen skapar sammanhang underkastas en vetenskaplig bedömning? Torstendahl drar här ingen bestämd slutsats men förefaller skeptisk. Därför vill han nog egentligen förvisa begreppet "syntes" till historiens skräpkammare.

Både Poppers och Torstendahls uppfattningar är välkända och deras skepsis kring syntesen som vetenskap är förstås befogad. Samtidigt är deras

3. Popper 1997, s 150.

4. Rolf Torstendahl, *Historia som vetenskap*, Stockholm 1971, s 180, 182.

5. Torstendahl 1971, s 182.

ståndpunkter enligt min mening inte helt tillfredsställande. Vår vardagskunskap säger oss att vi hela tiden gör skillnad mellan ett slags synteser som bygger på vetenskaplig grund – eller som har en sådan ambition – och sådana som inte gör det. Alla katter är alltså inte lika grå. Vad mera: Det gäller inte endast att syntesen bygger på diskreta fakta som har fastställts av vetenskapliga historiker. Också urvalet av fakta, sambandet mellan olika delar av samhällslivet, som Törstendahl kallar det, ja själva epokbegreppet, måste bygga på vissa kriterier kring vilket det kan råda intersubjektivitet. Det är stor skillnad till exempel mellan Lars-Olof Larsson och Herman Lindquist i båda dessa avseenden – eller hur?

Det är alltså inte alldeles oviktigt att kunna fastställa ett antal kriterier med vilka man kan avgöra om en syntetisk framställning är "bättre" än en annan. Att inte våga eller vilja föra en sådan diskussion kan få allvarliga följder. Det öppnar för en subjektivism inom historieskrivningen som jag skall återkomma till. I värsta fall kan sådana resonemang lämna dörren vidöppen för en ohöjd relativism.

#### *Den postmoderna ansatsen.*

Postmoderna historiker har ett eget sätt att möta denna onekligen svåra problematik både när det gäller försöken att skriva syntes och när det gäller historiska förklaringar över huvud taget. De underkänner helt enkelt problemet.<sup>6</sup> I sin mest extrema variant framhäver de att det i princip är omöjligt att veta något om det förflutna. De postmoderna historikerna hävdar, att trots anspråk på vetenskaplighet, är allt vad historikerna kan åstadkomma enbart projektioner av deras egna fördomar och ideologiska illusioner. All historia blir på detta sätt samtida. Det förment historiska förvandlas till en text vars tolkning varierar med läsaren och läsarten. Men om historikern egentligen bara förmår betrakta sig själv hur kan hon då avgöra vad som är historiskt sant eller falskt? Faktum är att hon berövas möjligheterna att avgöra om något som vi kallar Förintelsen – eller för den delen andra världskriget, sociala klasser eller diskriminering av kvinnor – har förekommit historiskt eller inte. Den postmoderna ansatsen gör anspråk på att hävda att det inte existerar något oberoende observationsspråk med vars hjälp man kan fastslå "fakta". "Fakta" och "tolkning av fakta" flyter helt enkelt samman. Den distinktion som har varit grunden för all historisk metodologi med vetenskapliga ambi-

tioner sedan Leopold von Ranke's dagar upphör därmed i praktiken att gälla. Det mest kännetecknande med den postmoderna ansatsen är alltså sammanblandningen av fakta med tolkningen av fakta eller ännu bättre: sammanblandningen av undersökningen med det föremål den vill studera. De allra flesta verksamma historiker är ytterst medvetna om att det många gånger är svårt att slutgiltigt fastställa fakta. De vet också att enskilda fakta kan tolkas på många olika sätt och sättas in i olika sammanhang. Vad historikerna dock gör anspråk på är att det rent principiellt skall gå att i rimlig mening fastställa vad som verkligen inträffat och vad som faktiskt inte har inträffat. Det skall gå att ställa påståendet om vad som faktiskt har inträffat mot påståendet att detta inte inträffat – och ett postulat inom all tidigare historieskrivning med vetenskapliga ambitioner är att båda påståendena inte rimligtvis kan vara sanna på samma gång. Det skall också gå att avgöra om en tolkning är rimlig mot bakgrund av vad vi vet faktiskt har hänt. Det är sådana anspråk från "modernismens" historiker som ifrågasätts av deras postmoderna kollegor.

Postmoderna historiker hänvisar ofta till något de kallar text och språk. Men de har i grunden missuppfattat vad som är kärnan i den akt av kommunikation som språket utgör. Självfallet måste alla utsagor om verkligheten uttryckas via ett språk eller en språklig kod. Vi vet också att detta språk förändras över tiden och att innebörden i ord och begrepp förändras. Utan tvivel måste vi erkänna existensen av specifika diskurser som existerar vid en viss tidpunkt och som skänker innebörd åt de ord och meningar som yttras av sedan länge döda historiska aktörer. Det är detta som avses när språkstrukturalistiskt inriktade litteraturvetare och historiker särskiljer *langues* från *paroles*. För att kunna förstå vad enskilda yttranden (*paroles*) – av författare, politiker, kungar eller alldeles vanligt folk som talar till oss via domstols- eller inkvisitionsprotokollen – egentligen handlar om måste vi ha kännedom om det större system (*langues*) av idéer inom vilken ram som konversationen sker, diskursen. Men detta innebär inte att språket är ett självspelande piano. Inte ens Ferdinand de Saussure – den strukturalistiske lingvisten som har inspirerat många av de postmoderna tänkarna – avsåg detta. De språkliga åtbörderna refererar hela tiden till något som är icke-språk. Det hjälper oss att sortera och klassificera "något" som finns där ute vare sig vi har ett språkligt uttryck för det eller inte. Om det inte vore så är det omöjligt att föreställa sig hur större system av sammanhang, *langues* eller diskurser, skulle kunna förändras. Om de bestämmer betydelsen i varje enskild *parole* hur skall man någonsin komma ur denna språkliga tvångströja? Hur blir historisk utveck-

6. För ett utförligare resonemang, se mitt förord till Richard Evans, *Till historiens försvar*, Stockholm 2000.

ling överhuvudtaget möjlig? Det är inte så underligt att många postmoder- nister mot denna bakgrund talar om "historiens död" och förvandlas till filo- sofiska relativister och pragmatiker. I själva verket är det så att diskursen för- ändras när den och dess enskilda tecken (paroles) används i praxis. Den änd- ras i konfrontation med något som är icke-språk. Detta betonas av de flesta idag levande och aktiva samhällsteoretiker – såsom sociologen Anthony Gid- dens, idéhistorikern Quentin Skinner, socialantropologen Marshall Sahlins eller samhällsteoretikern Jürgen Habermas. Grundtanken är att våra språk- liga uttryck alltid är mer eller mindre bristfälliga. De täcker bara in delar av det vi vill fånga och förstå. I kontrasten mellan våra erfarenheter och våra språkliga uttryck för dessa erfarenheter uppstår alltid ett glapp. Det är detta glapp – vilket den mänskliga kommunikationen ständigt söker att överbrygga – som skapar förutsättning för förändring av den diskurs inom vilken vi kommunicerar våra erfarenheter. När världen förändras måste också de språkliga beteckningarna för denna värld förändras.

#### *Alltså back to basics?*

För ett tiotal år sedan signalerades fältropet *back to basics* av historiker som ansåg sig trötta på det överväld på det historiska berättandet som inlåningen av begrepp och metoder från samhällsvetenskaperna inneburit. Istället skulle den historiska narrationen uppvärderas. Historieämnet skulle gå tillbaka till vad det var bäst på. Källkritiken skulle åter dammas av, medan anspråken på historieämnet som ett slags samhällsvetenskap skulle tonas ned. Inom ämnet ekonomisk historia hördes delvis samma tongångar. Man kan här till exempel peka på den brittiske ledande ekonomisk-historikern D C Coleman som i en skrift för tio år sedan hävdade behovet av söka sig tillbaka till rötterna. Hans budskap var rent av teorifientligt. Ekonomisk-historikerna skulle skriva om företag och marknader, om det unika och inte bara statistiskt regelbundna, om undantaget och inte bara regeln, utan att snegla allt för mycket på samhälls- eller ekonomiska teoretiska konstruktioner.<sup>7</sup>

För en del av kritiken mot samhällsvetenskapernas imperialism fanns det säkert fog. Det gällde då inte minst inom specialgrenarna social- och ekono- misk historia där till exempel i det senare fallet den amerikanska formen av *cliometrics* kritiserades för anakronismer och en ohistorisk attityd till gångna

tiders ekonomiska aktörer. Men samtidigt uppstod på detta sätt ett annat problem. Genom att återvända till grunderna poängterades betydelsen av att historikerna använde sin klassiska verktygslåda. Samtidigt innebar detta att man slog till reträtt när det gällde att fastställa kriterier för den historiska syntesens försök att skapa sammanhang. Parollen blev att en historia berättar sig själv, att de fakta som valdes var självklara och att historikern inte be- hövde bry sig om samhällsvetenskapliga teoribildningar.

Det finns nu anledning att återvända till Rolf Torstendahls diskussion om minimikrav och optimumnormer i samband med syntesens behov. De mini- mikrav som man behöver fastställa är på sätt och vis ganska självklara. Som Torstendahl och många andra gjort klart måste varje syntes ta sin utgångs- punkt i de fakta som utifrån den uppsättning tekniker som historikern har till sitt förfogande överhuvudtaget kan fastställas. Historikern kan alltså inte godtyckligt – så som det ibland förefaller hos postmodernisterna – blanda samman fastställandet av fakta med tolkningen av fakta eller undersökningen med det föremål den vill studera. Kvaliteten i en god syntetisk framställning kan alltså i viss utsträckning avgöras mot bakgrund av hur väl minimikraven för en god historisk framställning uppfylls.

Men som vi såg menade Torstendahl att det också måste föreligga "opti- miumnormer" för den historiska vetenskapen. Att fastställa dessa är utan tvivel mera besvärligt men bidrar också till bedömningen av den mer eller mindre goda syntesen. Vi har redan ställt frågorna: Hur skall valet av fakta motiveras? Hur skall man se på sambandet mellan olika samhällsföreteelser? Hur formuleras epokbegreppet? Hur avgöra förhållandet mellan förändring och stabilitet? Hur skall man avgöra när en viktig samhällsförändring sätter in eller är detta bara en efterhandskonstruktion? Vad konstituerar över hu- vud taget historisk förändring och hur skall den förklaras? Frågorna blir som synes många och kan nästan utökas i all oändlighet. Mot denna bakgrund blir det tydligt att användning av teoretiska landvinningar inom samhällsveten- skaperna är oundgänglig också för historieämnet. Parollen *back to basics* blir på detta sätt – enligt min mening – omöjlig att uppfylla. Istället besannar den postmodernisternas skeptiska position om "historiens död". Så länge histori- kerna fastställer enskilda fakta så kan kanske vissa minimikrav gälla. Men när uppgiften snarare är att tolka fakta och sätta samman enskilda historiska händelser i meningsfyllda satser finns det inte längre några kriterier för "god" vetenskap. Och eftersom det på goda grunder går att hävda att historiker i denna mening nästan alltid har ambitionen att tolka och väva samman så

7. Donlad C Coleman, *History and the Economic Past. An Account of the Rise and Decline of Economic History in Britain*, Oxford 1987.

öppnas här en avgrund. I denna mening kom postmodernisterna att bara bli den logiska följden av de naiva narrativa "back to basics"- historikernas position.

Det är nu snart fyrtio år sedan E H Carr utgav sin berömda lilla skrift *What is History* (1963) i vilken han gjorde sig till talesman för en teoretiskt förankrad samhällshistoria.<sup>8</sup> Under de år som gått sedan dess har det varit *comme il faut* att fnysa åt Carr och betona hans naivitet – särskilt bland sådana som betonat "the linguistic turn". Glädjande nog tycks han dock tas på allvar igen och det känns angeläget att betona att ingen historia – i synnerhet inte en syntetisk sådan – kan skrivas utan utnyttjande av teorier och begrepp som är någorlunda empiriskt förankrade och kan accepteras av vetenskaps-samhället.<sup>9</sup> Det innebär att vissa optimumnormer måste gälla även när det gäller den historiska syntesen. Ingen historiker kan dra slutsatser om samband mellan till exempel hur människor beter sig på marknaden utan att ta del av vad moderna företagsekonomer eller ekonomiska sociologer har kommit fram till. Ingen kan yttra sig om massprotesternas historia eller förstå det historiska våldets innebörd utan att ta del av modern samhällsvetenskap. En historiker som spekulerar kring en berömd historisk personlighets bevekelsegrunder – det må vara Hitlers, Stalins, Churchills eller Per Albin Hanssons – utan ha viss insikt i modern psykologisk teoribildning har knappast gjort ett bra jobb. På samma sätt blir det omöjligt att spekulera kring sambandet mellan individ och samhällelig struktur utan att ta del av den ymniga samhällsteoretiska debatt som förts kring dessa frågor under de senaste decennierna. En syntetisk historieskrivning som inte utgår ifrån beprövad kunskap från annat håll blir i bästa fall hemsnickrad. I värsta fall blir den undermålig och förmår inte fullgöra sin funktion: att väva samman historiska företeelser och skapa sammanhang.

Detta betyder förstås inte att historikern okritiskt skall använda sig av samhällsvetenskapliga teorier och begrepp. I värsta fall kan detta leda till anakronism och vad många har talat om i form av kronologisk imperialism. Alla historieämnets utövare bör utgå ifrån att människor förr inte nödvändigtvis fungerade exakt på samma sätt som de gör nu. Men denna nödvändiga och kritiska insikt får samtidigt inte slå över i ett totalt förnekande av

8. Se även Lennart Samuelson, "Från statskonst i kris till historievetenskap i det kalla krigets skugga: Edward Hallett Carr (1892– 1982)", i föreliggande nummer av *Historisk tidskrift* (reds anm).

9. För en intressant nutida diskussion om Carrs arbete fyrtio år efter, se David Cannadine (ed), *What is History Now?*, Basingstoke 2002.

användning av moderna teorier och begrepp. Som varje utövande socialantropolog är medveten om kan skillnaden mellan olika kulturer vara stor. Men det hindrar ändå inte honom eller henne från att använda generaliserbar kunskap för att säga något meningsfullt också om "unika" samhällen eller kultur-fenomen.

### *Ett nytt sätt att skriva synteser?*

Mot denna bakgrund kan man ställa frågan i vilken mån som den stora mängd av moderna syntetiska verk inom historieämnena under senare år lever upp till den typ av optimumnormer som jag har talat om här? Jag har inte för avsikt att recensera enskilda verk utan nöjer mig med att ge några sammanfattande synpunkter som säkert kan ifrågasättas men som kanske kan utgöra en grund för fortsatt diskussion.

Jag vill hävda två saker. För det första att de flesta synteser som utkommit under senare år inte explicit tar sin utgångspunkt i teorier och begrepp som prövats inom samhällsvetenskaperna. Det innebär att det ofta är svårt att se utifrån vilka grunder som valet av stoff och fakta – eller för den delen val av perspektiv eller kunskapsintresse – egentligen gjorts. Genom att inte tydliggöra till exempel sambandet mellan politik och ekonomi eller mellan mänskligt handlande och social struktur, så kan det förefalla som om detta är upp till författarens tyckande. Men på det sättet kan ingen god vetenskap skrivas. Det borde vara möjligt att skriva syntetiska historieverk som mera tydligt och explicit tar sin utgångspunkt i vad samhällsvetare tror sig veta om hur ekonomier eller samhällen fungerar – utifrån den moderna forskningsfronten helt enkelt.

Men detta är nu bara den ena sidan. För det andra tror jag nämligen att implicit i många syntetiska verk av idag finns bestämda teoretiska och begreppslika förutsättningar som inte sägs rent ut. I vissa av dessa – inga är nämnda men inte heller glömda – finns därför spekulativa diskussioner som bygger på förlegade antaganden om hur människor beter sig, vad som skapar utveckling eller tillväxt, och så vidare. Men i många andra fall utgår diskussionen ifrån mera realistiska premisser som faktiskt har starkt stöd i ett mera modernt kunskapsläge och i modern samhällsvetenskap. Det är naturligtvis bra att det är så. Om synteserna alltid vimlade av naiva och hemsnickrade antaganden om mänskligt beteende eller hur samhällen fungerar så skulle de knappast gå att läsa. Men det är problematiskt att författarna sällan redovisar sina utgångspunkter – eller problematiserar dem. Som redan nämnts är

kriteriet på god vetenskap – inom historieämnena liksom på annat håll – det öppna samtalet kring metoder och tillvägagångssätt. Genom att redovisa utgångspunkterna för en vetenskaplig framställning skall det åtminstone i princip kunna gå att diskutera sig fram till kvaliteten på bidraget. Tyvärr avstannar dock denna öppna och kritiska dialog om inte metoder, val av stoff et cetera, redovisas. För utvecklingen av den historiska syntesen på vetenskaplig grundval vore det därför av värde att diskutera vilka optimumnormer – vid sidan av minimikrav – som man borde försöka följa. I synnerhet vore det viktigt att mera explicit ta sin utgångspunkt i samhällsvetenskaplig kunskapsbildning. De farhågor för samhällsvetenskaplig imperialism som uttrycktes för några tiotals år sedan sköt utan tvivel högt över målet. Det är värre om en ovilja att våga diskutera kriterier och normer också för den historiska syntesen leder till att man avhänder sig möjlighet att avgöra vad som är god historia och vad som definitivt inte är det.

## Summary: Are there Minimum Requirements and Optimum Norms also for Historical Synthesis?

Rolf Torstendahl used the concepts of "minimum requirements" and "optimum norms" in an essay from 1981 to describe the main ideas of Swedish historiographical development during the twentieth century, particularly to revise the accepted view of the Weibullian school of thought. The purpose of this essay was to try to discuss the need for minimum requirements and optimum norms for historical syntheses. Just a few decades ago, it was considered detrimental to one's career and unworthy of a serious academic historian to write synthetic histories – loosely defined as an attempt to write an epical history or give an integrated or holistic description of a larger historical transition. But much has happened since then and the market is now replete with historical syntheses.

This essay argues the need of specifying which criteria are to be used with historical syntheses. In addition to prevailing minimum requirements for criticism of sources, it is argued that explanatory and historical syntheses also need the social sciences. The optimum norms that should be applied must be anchored in modern social science theory. Otherwise, the way is paved for relativism of the type represented by certain currents in post-modern historical descriptions.